



South East Europe
Sustainable Energy
Policy



ИНВЕСТИРАЈ НАБРЗИНА, ЌЕ СЕ КАЕШ ПОЛЕКА

Дали меѓународните финансиски институции се однесуваат како во југоисточна Европа да не постојат критериумите за пристапување кон ЕУ и како да нема големи загуби на енергија?



Резиме за Македонија

*Одговорот на старата дилема „како да се изведе слон?“
јаси „Залак по залак, почнувајќи од ојашката“*

„Декарбонизирањето“ на целокупната економија не е толку застрашувачко колку што изгледа на прв поглед. Потребна е почетна точка т.е. пристап „чекор-по-чекор“, со што проблемот кој навидум е нерешлив ќе се претвори во проблем со кој може подобро да се управува. Од овие причини Европската унија на своите земји членки им зададе климатски цели кои треба да се постигнат до 2020 година. По нив ќе следат цели за 2030 и 2050 година.

Ова претставува значителен предизвик за земјите членки на ЕУ, но да видиме каде во оваа слика се наоѓаат државите од Западен Балкан, кои најверојатно ќе мора да се соочат со истиот предизвик?

Без сериозна подготовка, овие држави ќе се соочат со големи тешкотии да ја сварат оваа обемна задача среде оброкот. Сето ова ќе ги чини многу даночните обврзници во овие земји како и во земјите членки на ЕУ, доколку воопшто и може да биде направено.

Словенија пристапи кон ЕУ во 2004 година, Хрватска ќе стане членка во јули оваа година, Црна Гора ги започна преговорите, Србија и Косово склучија договор кој би можел да го отвори патот до членство, додека Македонија учествува во пристапен дијалог на високо ниво со ЕУ. Ова отвора можност повеќето од земјите од Западен Балкан да се приклучат на Европската унија во наредните две децении.

Сето ова треба да има вистинско влијание во политиките кои ги применуваат меѓународните финансиски институции во однос на идните земји членки. Ова особено се однесува на енергетиката каде што земјите членки имаат за цел целосно да ги декарбонизираат системите за електрична енергија до 2050 година.

Сепак, плановите за земјите од Западен Балкан засега се движат токму во спротивната насока. 43,5 проценти од планираните нови енергетски капацитети се предвидени да работат на јаглен или лигнит¹, додека Регионалната енергетска стратегија на Енергетската заедница предвидува зголемување на емисиите на стакленички гасови најмалку до 2030 година. Ако регионот ги потроши планираните (но многу веројатно нереалните) 28,8 милијарди евра до 2020 година на реализирање на овие планови², резултатот веројатно ќе бидат сè повиоки сметки за струја за граѓаните, без притоа да има соодветни планови за намалување на загубите на пренос и дистрибуција на електричната енергија и за подобрена енергетска ефикасност во домовите. Истовремено ќе бидат изградени многу нови и штетни централи кои ќе работат на лигнит, а еколошките системи ќе бидат неповратно уништени заради производство на неодржлива хидроенергија која во голема мера ќе биде извезувана во Европа и која ќе го поместува регионот уште подалеку од целите кои ЕУ ги има зацртано за обновливи извори на енергија.

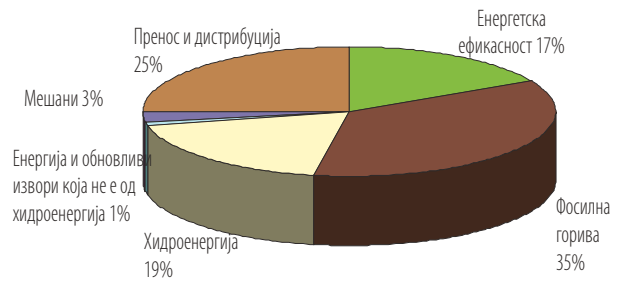
За меѓународните финансиски институции (МФИ) изборот треба да биде едноставен. Овие институции се во сопственост (или во делумна сопственост) на Европската унија и во овој регион тие ги финансираат идните земји членки на Европската унија. Тоа значи дека е потребно да се следат политиките на ЕУ. Наместо одржливоста, сигурноста во снабдувањето и достапноста да ги гледаат како цели кои

1 Пресметано од Регионалната енергетска стратегија на Заедницата, одобрена во октомври 2012 година, <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/1810178.PDF>

2 http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/AREAS_OF_WORK/Consultation/PECLs



Енергетски инвестиции во земјите од Западен Балкан на ЕБОР, Светска банка, ЕИБ и ЕУ-ИПА, 2006–2012



меѓусебно си конкурираат, МФИ мора да ги користат своите ограничени финансиски средства за поддршка само на оние проекти кои истовремено ги постигнуваат сите три цели.

Сепак, во периодот од 2006 до 2012 година ЕБОР, Европската инвестициска банка, Светската банка и ЕУ-ИПА заедно инвестираа вкупно 1,68 милијарда евра во енергетска инфраструктура на Западен Балкан и од оваа сума фосилните горива добија 32 пати повеќе финансии отколку обновливите извори на енергија кои не потекнуваат од хидро извори, или речиси двојно (1,8 пати) повеќе отколку сите други видови на обновлива енергија (вклучувајќи ја и хидроенергијата). Од вкупните финансиски средства за сите енергетски проекти во регионот, проектите со фосилни горива добија 597,3 милиони евра (35%), хидроенергијата доби 310,1 милиони евра (19%), а другите обновливи извори на енергија добија само 18,5 милиони евра (1%). Енергетската ефикасност, која инаку има огромен потенцијал за решавање на проблемот со енергетската сиромаштија во регионот, доби само 17% од вкупно 288,8 милиони евра, иако проценките беа дека е значително поисплатливо (од 1.000 до 10.000 пати) да се заштеди единица на енергија отколку истата да се произведе.

Речиси половина (48%) од заемите на ЕБОР за енергетика (инаку институција која е најголем заемодавач во регионот) беа наменети за поддршка на фосилните горива, а само 2% беа наменети за обновливи извори на енергија кои не потекнуваат од хидро извори, како и дополнителни 22% за поддршка на производство на хидроенергија.

Еден од проектите кои беа финансирани од Европската инвестициска банка и ЕБОР во овој период е централата на лигнит „Шоштањ“ во Словенија. Овие две институции не го зеда предвид фактот дека оваа централа ќе емитува количества CO₂ кои ќе го исцрпат целокупниот јаглороден буџет на Словенија до 2050 година, со што оваа држава ќе биде „заклучена“ на лигнит како извор на енергија и ќе го ограничи својот избор на енергија во иднина. Продолжувањето со вакви инвестиции (како што се веќе планираните инвестиции на ЕБОР во Србија и Косово) не само што е во спротивност со енергетските и климатски цели на ЕУ туку, ако се применат во целиот регион, ќе доведат до јаглородно „заклучување“ што ќе биде многу скапо да се поправа во иднина. Овие трошоци ќе ги сносат граѓаните од регионот и од ЕУ.

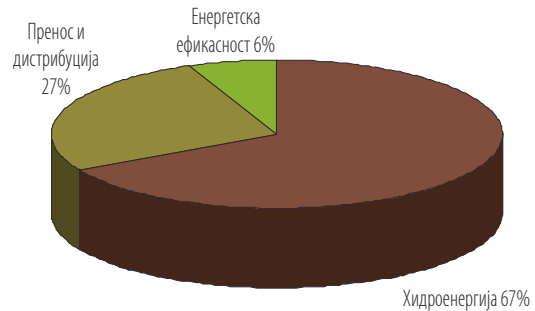
Улогата на МФИ е да инвестираат во проекти за кои не се достапни други извори на финансирање по прифатливи цени. Поради тоа, овие институции имаат многу конкретна улога во поддржувањето на нови, еколошки и социјално издржани инвестиции, наместо да инвестираат во она што го предлагаат државите.

Имајќи го предвид императивот да им се помогне на државите во регионот во нивното ориентирање кон целите зацртани од ЕУ за 2020, 2030 и 2050 година, овој извештај им препорачува на МФИ:

- Да престанат да финансираат нови проекти за фосилни горива во идните земји членки на ЕУ (особено проектите кои се однесуваат на јаглен) и наместо тоа забрано да го зголемат процентот на финансирани проекти кои имаат за цел заштеда



Енергетски инвестиции на ЕБОР во Македонија, 2006–2012



на енергија, енергетска ефикасност и обновливи извори на енергија;

- Штедењето на енергија кај домаќинствата и енергетската ефикасност да бидат приоритет број еден во регионот;
- Да немаат никаква толеранција кон било какви индикатори за корупција или прекршување на еколошките стандарди во проектите;
- Да ја поддржат диверзификацијата на обновливите извори на енергија и да ја обесхрабруваат поддршката на штетните хидроенергетски проекти, особено оние кои се реализираат со цел извоз на енергија;
- Да подготват средства и програми за поддршка на државите во регионот кои сакаат да ги исполнат целите од 20% енергетска ефикасност, особено во оние случаи во кои тоа помага во решавањето на енергетската сиромаштија;
- Да подготват средства и програми за поддршка на справувањето со алармантно високите технички и комерцијални загуби во енергетските системи во регионот; и
- Значително да ги поедностават процедурите во рамките на самите проекти за да биде појасно кои пари каде завршуваат.

Фокус на Македонија

Од сите земји кои беа предмет на разгледување, Македонија е една од двете држави во која немало финансирање на проекти со фосилни горива во периодот опфатен со истра-

жувањето. ЕБОР инвестираше повеќе од 131,7 милиони евра во хидроцентрали во земјата, додека Светската банка инвестираше речиси 120 милиони евра во унапредување на мрежата за пренос и дистрибуција. Единствен енергетски проект на Европската инвестициска банка се трите милиони евра за Фондот за зелен раст а ИПА фондовите не реализираа ниту еден проект за енергетска инфраструктура. Освен меѓународните финансиски институции присутна е и германската KfW која со заем од околу 33 милиони евра финансира проект за ветерници од 50 MW (како пилот проект).³

Еден од главните проблеми кога се работи за инвестициите на меѓународните финансиски институции во Македонија е влијанието на хидроцентралите. Во ноември 2011 година ЕБОР го одобри финансирањето на 68 MW централа „Бошков Мост“ во Националниот парк „Маврово“ а Светската банка размислува за финансирање на уште една централа („Луково Поле“) во истиот Национален парк. Освен овие проекти, во Националниот парк се планираат најмалку 29 хидроцентрали со јачина помала од 10 MW а во него веќе постојат хидроцентрали со три брани. Во септември 2012 година Меѓународниот сојуз за зачувување на природата (IUCN) усвои резолуција со која се повикуваат властите во Македонија да ги откажат плановите за изградба на хидроцентрали во Националниот парк Маврово.⁴

3 http://www.elem.com.mk/images/stories/objekti/1_Windpark_Ang.pdf, <https://www.kfw-entwicklungsbank.de/International-financing/KfW-Entwicklungsbank/Countries-and-programmes/Europa/Mazedonien/Foerderschwerpunkte/>

4 IUCN motion M061, септември 2012 година, <https://portals.iucn.org/docs/2012congress/motions/en/M-061-2012-EN.pdf>



Хидроцентрала „Бошков Мост“

Централата се состои од брана со височина од 33 метри, акумулација и хидроцентрала со вкупен капацитет од 68 MW. Целиот проект чини вкупно 84 милиони евра а во месец ноември 2011 година ЕБОР одобри и потпиша заем од 65 милиони евра. Остатокот од 19 милиони евра се обезбедени од промоторот на проектот, компанијата во државна сопственост ЕЛЕМ (Електрани на Македонија).

Околу 70% од овој проект ќе биде лоциран во Националниот парк Маврово, еден од најстарите и највредни паркови во земјата. Станува збор за едно од најбогатите подрачја со биолошка разновидност – дом на 50 видови цицачи (волк, кафена мечка, лисица, дива мачка и рис), 129 видови птици, 11 видови водоземци (од вкупно 15 видови во целата земја), 24 видови влечуги (од вкупно 32 во државата) и 924 видови безрбетници.

Од нив, 11 видови цицачи, 45 видови птици, два вида на водоземци и 13 видови влечуги од овој Национален парк може да се најдат во Анексот 2 на Конвенцијата од Берн, што е показател за тоа колку ова место е важно за заштита на биолошката разновидност. Уште повеќе, Маврово претставува Емералд подрачје и идно Натура 2000 подрачје.

Подрачјето каде што ќе се наоѓа проектот „Бошков Мост“ е препознаено како едно од седиштата на балканскиот рис (*Lynx lynx balcanicus*). Се проценува дека во паркот има околу 25 единки од овој вид. Подрачјето исто така е карактеристично и поради присуството на ендемскиот и реликтен див костен (*Aesculus hippocastanum*) и црн габер (*Ostrya caprinifolia*).

Многу блиску до акумулацијата се наоѓа и селото Тресонче, каде целосно ќе бидат поплавени неколку куќи, штали и мала црква.

Проектот „Бошков Мост“ е само еден од неколкуте проекти за хидроцентрали предвидени во Националниот парк Маврово. Невладините организации апелираат да се направи проценка на кумулативното влијание на планираните централи. Ако ова не биде направено Маврово би можел да го загуби статусот на национален парк и идното назначување за Натура 2000. Македонија нема да може да ги заштити вредните видови и да го зачува нивниот поволен конзервациски статус, со што ќе се ризикува значително намалување на бројот на единките и нивно можно истребување. Македонија сака да стане членка на ЕУ и таа ќе мора да обрне повеќе внимание на заштитата на биолошката разновидност, имајќи го предвид фактот дека Натура 2000 подрачјата се од вредност за целата Европска унија

Со оглед на тоа што проценката на влијанието врз животната средина немаше доволно податоци за тоа кои видови на флора и фауна живеат во конкретната област, беше изготвена нова програма за биомониторинг, но откако ЕБОР го одобри проектот. Истата е во фаза на имплементација и се очекува да заврши некаде во периодот на објавување на овој извештај, со што ќе се добијат повеќе податоци и информации за видовите како и подготвување на подобри процедури за ублажување во фазата на изградба. Сепак, ако процесот на биомониторинг потврди дека подрачјето кое би било зафатено со проектот „Бошков Мост“ претставува седиште за репродукција на Балканскиот рис (под-вид кој се смета за суштински загрозен од страна на IUCN⁵), во тој случај ЕБОР ќе треба да се повлече од проектот согласно својата еколошка и социјална политика за да се спречи уништувањето на подрачјето и на видовите.

5 Според писмото од IUCN кое е достапно на <http://www.ekosvest.com.mk/docs/NGO%20dokumenti/Assessment%20lynx%20IUCN.pdf>



Хидроцентрала „Луково Поле“

Проектот „Луково Поле“ ќе биде лоциран во Националниот парк „Маврово“ на висина од 1.500 метри нагоре по течението од постојаната каскада Маврово. Се состои од три хидроцентрали.

Проектот предвидува изградба на 20 километри долг канал за снабдување со вода од зафатот Кораб до акумулацијата „Луково Поле“ и реката Црн Дрим; брана со височина од околу 70 метри кај Луково Поле и проект за мала хидроцентрала од 5 MW кај Црн Камен. Промотор на проектот е компанијата во државна сопственост ЕЛЕМ (Електрани на Македонија). Проектот чини вкупно 83 милиони американски долари при што Светската банка планира да додели 70 милиони. Проектот засега е на разгледување во Банката⁶.

Проектот би бил лоциран во неколку подрачја од кои дел се строго заштитени зони на Националниот парк Маврово. Изведувањето на градежни активности на вакви локации е спротивно на постојната законска рамка за заштита на природата во Македонија, на Националната стратегија за биолошка разновидност, како и на меѓународните конвенции (од Берн, Бон и Рио) кои Македонија ги има ратификувано.

Со цел „надминување“ на овој проблем, Министерството за животна средина и просторно планирање започна постапка на повторна проценка на вредноста на Националниот парк од

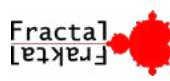
кој произлегоа предлози за измени на постојните зони во паркот. Предложените зони јасно дозволуваат реализација на проектот „Луково Поле“ бидејќи строго заштитените зони се бришат од подрачјата кои е предвидено да бидат опфатени со проектот.

Последните истражувања кои ги направи Македонското еколошко друштво, кое ги следеше движењето и репродукцијата на Балканскиот рис (*Lynx lynx balcanicus* – вид кој официјално не е регистриран како под-вид на *Lynx lynx* но кој е посочен како критично загрозен подвид од страна на IUCN)⁷ покажуваат дека рисот живее во шумите во близина на Длабока Река, која е најубавата недопрена река во Националниот парк. Се планира водите од Длабока Река да бидат пренасочени и канализирани кон акумулацијата „Луково Поле“.

Светската банка мора внимателно да ги истражи околностите според кои се предлагаат измени во зонирањето на паркот. Невладините организации во Македонија велат дека предложените измени се спротивни на домашното законодавство и меѓународните конвенции и дека истите не треба да се применат. Банката треба строго да ги следи своите процедури и да не дозволи уништување на најчистото подрачје во Националниот парк „Маврово“. Реализацијата на проектот ќе ја компромитира заштитата на драгоцените видови и екосистеми и ќе доведе до неповратно губење на важни еколошки ресурси.

6 <http://www.worldbank.org/projects/P112730/lukovo-pole-water-regulation-renewable-energy-project?lang=en>

7 Според писмото од IUCN кое е достапно на <http://www.ekosvest.com.mk/docs/NGO%20dokumenti/Assessment%20lynx%20IUCN.pdf>



Supported by:

